

ЕТЮД (франц. *étude*, від лат. *studium* — старанність, заняття, вивчення, студювання) — у літературі, музиці, образотворчому мистецтві — твір фрагментарного характеру, що дає поверхове уявлення про зображувану подію, картину, настрій тощо; у театральному мистецтві — вправа, що сприяє вдосконаленню акторської майстерності. Поняття «Е.» вживають також у балеті (хореогр. Е.) на позначення сольного концерт. номера або дуету (па-де-де). Відоме воно й у грі в шахи (шашки), де означає вправу з невеликою кількістю фігур у певній позиції.

Етюд у літературі — невеликий за обсягом, переважно безфабульний твір (наприклад, «Лялечка», «Цвіт яблуні», «Невідомий» М. Коцюбинського; «Дорога», «Вечірня година» В. Стефаника; «У Кравчини обідають», «Три зозулі з поклоном» Г. Тютюнника). Синонімами Е. є студія, образок, шкіц, ескіз (вказують на свідому незавершеність твору). Інколи Е. називають літ. або філос. нарис (зокрема зб. «Японські етюди» О. Гончара). Відомий драм. Е. «Прощання» Лесі Українки, у поезії його активно використовує І. Драч («Лебединий етюд», «Нічний етюд»).

Етюд у музиці — музична п'єса, призначена для вдосконалення технічних навичок гри на інструменті. Набула поширення в добу романтизму (19 ст.) у зв'язку з розвитком віртуоз. виконавства. Розрізняють інструктивні та художні Е. Кожний із таких Е. близький до вправи (проте завершений за формою) і розрахов. на певний вид техніки (гами, арпеджіо, подвійні ноти, октави тощо). Окрім інструктив. мети, худож. тип Е. наділений яскравою образністю і призначений для виконання на концерт. естраді. Першими прикладами худож. типу Е. стали «24 каприси» для скрипки соло Н. Паганіні (1801-07), що згодом склали основу для фортепіан. транскрипцій Р. Шуманна й Ф. Ліста. У фортепіан. музиці романтизму цей тип Е. тяжіє інколи до камерності (Ф. Шопен), подекуди — до масштаб. стилю *al fresco* як велика форма, засн. на принципах монотематизму (Ф. Ліст). Обидва типи, особливо програм. Е. Ф. Ліста (засн. на більшій фактур. різноманітності), сприяли подальшому розвитку жанру Е. (зокрема своєрід. модифікацією Е. стали «Етюди-картини» С. Рахманінова та Е. О. Скрябіна). В укр. музиці вирізняють інструктивні й художні Е. До інструктив. належать 35 фортепіан. Е. І. Берковича (1950), 5 Е. Ю. Олійника (1969) та ін., для скрипки — «Ритмічні етюди» І. Добржинця, Е. О. Москвичева, серії Е. О. Станка (1962-84) та ін., віолончелі — Е. Ф. Муллерта, О. Станка, домри — Б. Міхеєва, валторни — Л. Колодуба та ін., баяна — А. Білошицького, В. Власова, труби — М. Бердієва, бандури — «Терціальні етюди» Г. Хоткевича,

«Поліфонічні етюди» для хору й «Етюди для співу» С. Павлюченка та ін., кларнета — аплікатурні Е. С. Ригіна тощо. Значно більше худож. Е. у запропонов. укр. музикознавцем В. Клином класифікації, де виділено осн. 4 типи: романти., неокласич., експресив., колористичний. Першими яскравими зразками стали 2 цикли В. Косенка: «Етюди» (1922-23) та «11 етюдів у формі старовинних танців» (1928-30), що репрезентують романти. і класич. типи. Найпоширенішим є експресив. тип: «Карусель» К. Шиповича (1928), «Вічний рух» М. Сильванського (1961) тощо. Традицію Е.-картин С. Рахманінова продовжили А. Коломієць, О. Жук, В. Сечкін, М. Сильванський, А. Штогаренко. Концертні Е. писали також: для фортепіано — І. Белза, А. Бенш, О. Красотов, Г. Лапшинський, Л. Ревуцький, Г. Таранов, віолончелі — М. Букиник, органа — В. Ніколаєв та ін. Нерідко трапляються й програмні Е.: для фортепіано — «Весняний етюд» А. Мухи, «Карпатський етюд» Б. Фільц, баяна — «Космічний етюд» М. Михальченка тощо. У джаз. стилі для дітей написано «Три етюди» Л. Юріної (1990). Прикладами синтет. жанру є фортепіан. Е.-скерцо М. Вілінського (1918) й концерт. Е.-рондо Б. Лятошинського (1962). До жанру Е. зверталися також В. Бaley, Ф. Блуменфельд, О. Грінберг, В. Грудин, В. Довженко, Ф. Євсєвський, В. Кіпа, В. Костенко, Б. Котюк, О. Левич, Л. Мельник, О. Некрасов, В. Овчаренко, В. Птушкін, Ю. Рожавська, А. Свечников, М. Степаненко, В. Стеценко, С. Хіцунов, С. Єременко та ін.

Також вживають термін «Е.» на позначення муз. нарису. Прикладами таких Е. є оперні Е. М. Вериківського — «Байка про Будяка й Троянду» (сл. Л. Глібова), «Втікачі» (за М. Коцюбинським; обидва — 1948); вокал.-симф. — «Два осінні етюди» Л. Самодаєвої (сл. І. Потоцького, 1986); для симф. оркестру — «Симфонічні етюди» Т. Маєрського (1934), «Епічний етюд» М. Старицького, «Етюди оптимізму» для фортепіано з оркестром В. Борисова (обидва — 1985), 4 Е. «Пори року» М. Чембержі (1987), «Симфонічні етюди» М. Денисенко (1989-92), симф. Е. «Farewell» О. Красотова (1997).

О. П. Кушнірук

Етюд в образотворчому мистецтві — первісний, допоміжний малюнок для майбутнього твору, виконаний з натури; ескіз. За допомогою Е. (начерку, замальовки) митець опрацьовує деталі задуманої картини чи скульптур. композиції, вирішує спец. питання худож. практики, удосконалює профес. майстерність.

Етюд у театральному мистецтві — вид репетицій і вправ зі сценічних дій для розвитку і вдосконалення акторської майстерності. Е. дозволяє творчо дослідити («розумом і тілом») будь-яку життєву дію люд. вчинку

чи подію в умовах сценіч. самопочуття. Таке тлумачення Е. пов'яз. з одним із визначень К. Станіславського — «Е. як спогад про життя». У худож. театрі Е. займалися задовго до того, як К. Станіславський дійшов думки про необхідність аналізу ролі. Робили Е. на попередні ролі, на теми подій, що відбувалися між актами, навіть у періоди, коли актор вільно володів образом. Так, В. Немирович-Данченко пропонував Е. на ситуації, що не входили у п'єсу, щоб перевірити, наскільки глибоко споріднений актор з образом. Е. допомагає актору знайти форму вираження думки, закладеної автором. Якщо у автора є монолог, то імпровізація актора має наближатися до монологу. форми й не зводиться до фраз, що лише схематично передають автор. задум. Е. неможливий без внутр. монологу. Імпровізуючи в Е., актор досить часто наближається до стилю автора,

потрапляє у той жанр, в якому написана п'єса. Перехід до репетицій з точним автор. текстом відбувається поступово, тоді як одна сцена може розроблятися етюдно, інша вже відбувається за цим текстом. Е. вважають одним із кращих методів роботи над створенням образу.

А. П. Овчинникова

Рекомендована література

1. Панкратова В. Малые инструментальные формы (прелюдия, ноктюрн, этюд). Москва, 1962;
2. D. Themelis. Etude ou Caprice. Die Entstehungsgeschichte der Violinetüde. München, 1964;
3. Вахраньов Ю. Фортепіанні етюди В. Косенка. К., 1970.

О. П. Кушнірук, А. П. Овчинникова

Бібліографічний опис:

Етюд / О. П. Кушнірук, А. П. Овчинникова // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2009. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-18078>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України (докладніше).